

רבי ישראל בעל שם טוב

הבעש"ט הקדוש, שלימד שכל יהודי הוא אבר מהשכינה

הוא לא כתב אף ספר. לא עמד בראש ישיבה גדולה, ולא נשא תואר של רב העיר. בצעירותו נראה בעיני רבים כאדם פשוט, עוזר למלמד תינוקות, חופר טיט בהרים. ובכל זאת, כמעט כל בית יהודי שמתפלל היום בשמחה, שאוהב את היהודי הפשוט, שמאמין שה' נמצא גם בפינה הקטנה ביותר של החיים, נושא בתוכו משהו ממנו. זה רבי ישראל בן אליעזר, הבעל שם טוב הקדוש.

מעט מאוד ידוע בוודאות על חייו. אבל מה שידוע, מספיק כדי להאיר דורות. ומי שמקשיב היטב, שומע מבעד לשנים קול רך של רבי שאוהב את עם ישראל אהבה גדולה.

בן הזקונים

רבי ישראל נולד בפודוליה, בגבול שבין פולין למולדובה, בשנים שבין ה'ת"ן לה'ת"ס (1690 עד 1700). בכמה מקורות נזכרת העיירה אוקופ כמקום מגוריו. שמות הוריו היו אליעזר ושרה, ועל פי המסורת נולד להם בזקנותם.

בשבחי הבעש"ט מסופר שאביו נפטר כשהיה עדיין ילד קטן. לפני פטירתו לקח האב את בנו על זרועו, ואמר לו שהוא רואה שהילד יאיר את נרו, אבל הוא עצמו לא זכה לגדל אותו. ומסר לו צוואה אחת:

"אהובי בני זאת זכור תזכור כל ימיך שהי אתך לכן לא תירא משום דבר"

שבחי הבעש"ט

אנשי העיר, שאהבו את אביו, דאגו ליתום ומסרו אותו למלמד. ומסופר שהיה בורח לפעמים מן החדר, ומצאו אותו יושב לבדו ביער. כשגדל, בעיירה שבה גדל נשא אישה ושימש שמש בבית המדרש, אבל אשתו נפטרה זמן קצר אחר כך בלי ילדים. בשנים ההן עבד כעוזר למלמדי תינוקות, ובתקופה מסוימת שימש שוחט.

יש בזה משהו יפה מאוד. האיש שלימים לימד את כל עם ישראל ששמחה היא שער לעבודת ה', התחיל את דרכו כעוזר למלמד, שהיה מוליך ילדים קטנים אל החדר, ובשבחי הבעש"ט מסופר שהלך איתם בשיר ובקול נעים. אני חושב שהוא אהב את הילדים, ואת התמימות שלהם, כל ימי חייו.

חנה, והשנים בהרים

אחרי שהתאלמן עבר לגור ליד העיר ברודי, ושימש שם מלמד ולפעמים גם בורר בין אנשים בסכסוכים. שם נשא לאישה את חנה, אחותו של רבי אברהם גרשון מקיטוב, תלמיד חכם מפורסם.

רבי גרשון לא שמח בשידוך. באותם ימים נראה רבי ישראל בעיניו כאדם פשוט ועם הארץ, והוא לא הבין מה ראתה בו אחותו. הזוג עזב את העיר ועבר לאזור הררי בין קיטוב לקוסוב, בהרי הקרפטים. שם התפרנסו מחפירת טיט, ושם, בין ההרים והיערות, התבודד רבי ישראל שנים אחדות.

תחשבו על חנה. אישה מבית של תלמידי חכמים, שהלכה אחרי בעלה אל ההרים, אל עבודה קשה ואל עוני, בזמן שכולם חשבו שהוא סתם אדם פשוט. היא ידעה משהו שאחרים עוד לא ראו. ולשניהם נולדו בת ובן: אדל וצבי.

על פי המסורת החסידית, בשנים ההן למד רבי ישראל את תורת הנסתר מפי אחיה השילוני, רבו של אליהו הנביא, והוא שאמר לו שהגיע הזמן להתגלות. כשהיה בן שלושים ושש התגלה לעולם.

מזיבוז'

בשנת ה'ת"ק (1740) עבר רבי ישראל לעיר מז'יבוז' שבפודוליה, ובה ישב עד יום פטירתו. בחייו קראו לו "רבי ישראל בעל שם", כלומר מי שיודע להתפלל בשמות הקדושים ולרפא את הנפש ואת הגוף. וברשימות המס של העיירה, שנמצאו בארכיון בדורות האחרונים, הוא רשום כמי שפטור מתשלום מס, וכתוב לידו "בעל שם, דוקטור".

אל מז'יבוז' התחילו להגיע תלמידים. חלקם היו גדולי תורה שבאו בתחילה בחשדנות ונשארו בהתפעלות: רבי יעקב יוסף מפולנאה, שנעשה למי ששמר את דבריו בכתב, רבי דב בער, המגיד ממזריטש, שהיה לממשיכו

העיקרי, רבי פנחס מקוריץ, רבי מאיר מפרמישלאן, המגיד מזלוטשוב ועוד רבים.

בית המדרש של הבעל שם טוב במז'יבוז', בצילום ישן מאוסף הספרייה הלאומית

ויש כאן סיפור של תיקון בין אנשים. גם רבי אברהם גרשון, הגיס שלא רצה בשידוך, בא בסופו של דבר אל מז'יבוז' ונעשה לתלמידו. ולימים עבר לגור שם כדי ללמד את צבי, בנו של הבעל שם טוב. מי שפעם התבייש בגיסו, ביקש עכשיו ללמוד ממנו, ולגדל את בנו בתורה.

האיגרת לגיס

לימים עלה רבי גרשון לארץ ישראל. הבעל שם טוב, שנשאר בפולין, כתב לו מכתבים. ואחד מהם נשמר עד היום, והוא אחד הטקסטים הקדושים והמרגשים ביותר שיש בידינו ממנו. בעם ישראל הוא נקרא "איגרת הקודש".

באיגרת מספר הבעל שם טוב לגיסו שבראש השנה ה'תק"ז (1746) זכה לעליית נשמה, ועלה מדרגה אחר מדרגה עד שנכנס להיכל המשיח, ששם לומד המשיח תורה עם כל התנאים והצדיקים. ושם, הוא כותב, שאל את השאלה שכל יהודי שואל בלבו:

”ושאלתי את פי משיח אימת אתי מר, והשיב לי בזאת תדע, בעת שיתפרסם למודך ויתגלה בעולם ויפוצו מעינותיך חוצה”

איגרת הבעש”ט לרבי גרשון מקיטוב, נדפסה בסוף ספר בן פורת יוסף

מן המשפט הזה למדו תלמידיו ותלמידי תלמידיו שהפצת התורה הפנימית, ”יפוצו מעינותיך חוצה”, היא שליחות. שכל מי שלומד ומלמד את האור הזה, מקרב את הגאולה.

ובהמשך האיגרת הוא מלמד את גיסו איך להתפלל ואיך ללמוד בכוונה, ”כי בכל אות ואות יש עולמות ונשמות ואלקות”, והאותיות מתחברות זו לזו ועולות. כל מילה של תפילה היא עולם שלם.

ויש באיגרת גם רגעים אנושיים כל כך. הבעל שם טוב מתנצל שלא שלח לגיסו כסף, כי שנה של מגפה ורעב עברה עליהם, ויש לו לפרנס בני משפחה רבים, ”חוץ משאר עניי ישראל”. הוא מספר בגאווה של סבא על נכדו אפרים, ”עלוי גדול בתכלית הלימוד”. ובסוף הוא כותב שרצה להאריך, אבל לא יכול:

”אך מחמת הדמעות אשר נזכרתי פרידתך ממני, לא יכלתי לדבר”

איגרת הבעש”ט לרבי גרשון מקיטוב

שני הגיסים האלה התחילו כמעט כזרים, אחד חשב את השני לאדם פשוט. והנה, אחרי שנים, הרבי הגדול יושב וכותב לגיסו הרחוק, ובוכה מגעגועים עד שאינו יכול להמשיך. אני חושב שבשורה הזאת אפשר לראות את כל הבעל שם טוב: לב גדול, שאוהב בלי חשבון.

ולאיגרת יש עוד סיפור. היא נמסרה לתלמידו, רבי יעקב יוסף מפולנאה, כדי שיביא אותה לרבי גרשון בארץ ישראל. אבל בהקדמה שנדפסה לפניה מסופר שבגלל עיכוב שבא מאת ה', לא נסע רבי יעקב יוסף לארץ ישראל, והאיגרת נשארה בידו ”כדי לזכות עמינו בני ישראל”. המכתב שלא הגיע אל הגיס, הגיע אל כולנו.

מה חידש

הבעל שם טוב היה מקובל גדול, שהתפלל בכוונות האר"י ולימד את תלמידיו את סודות התורה. אבל החידוש הגדול שלו היה בדרך שבה הוריד את הסודות האלה אל החיים של כל יהודי.

◆ מלוא כל הארץ כבודו

הוא לימד שאין מקום שה' אינו נמצא בו. גם במסחר, גם באכילה, גם בשיחה עם חבר, יש ניצוץ של קדושה שמחכה שנעלה אותו. ובספר כתר שם טוב מובא בשמו, על התפילה, ש"העיקר הוא האמונה שיאמין שהש"י מלא כל הארץ כבודו".

◆ שמחה במקום עצבות

בדורו היו רבים שחשבו שהדרך אל הקדושה עוברת בתעניות ובסיגופים. הבעל שם טוב לימד שהעצבות היא מכשול, ושהשמחה היא השער. כשכתב לו תלמידו רבי יעקב יוסף שהוא מרגיש מחויב להתענות, השיב לו הבעל שם טוב שלא יכניס את עצמו לסכנה כזאת:

"כי זה מעשה מרה שחורה ועצבות ואין השכינה שורה לא מתוך עצבות רק מתוך שמחה של מצוה"

איגרת הבעש"ט לרבי יעקב יוסף מפולנאה, בתוך שבחי הבעש"ט

◆ אהבת כל יהודי

הבעל שם טוב לא חילק את עם ישראל לחשובים ולפשוטים. הוא ראה בכל יהודי חלק מן הקדושה עצמה. ובשבחי הבעש"ט מובא שאמר "כי כל אחד מישראל הוא אבר מהשכינה". ולכן כל יהודי שמתרחק כואב לשכינה, כמו שאיבר כואב לגוף.

תחשבו על השכן שלכם, על היהודי שעומד לידכם בתור, על מי שנראה לכם רחוק. כל אחד מהם הוא חלק מן השכינה. הבעל שם טוב לימד אותנו להסתכל על יהודים בעיניים כאלה.

מסופר עליו הרבה שאהב את היהודים הפשוטים, את העגלונים, את בעלי המלאכה, את מי שאינו יודע ללמוד אבל אומר תהלים בכל לבו. הוא לימד שתפילה תמימה של לב שלם עולה למעלה, ושהקב"ה רוצה את הלב.

הספרים ששמרו את תורתו

הבעל שם טוב לא חיבר ספרים. בידינו שלוש איגרות שכתב, וסידור שהתפלל בו ובו הערות בכתב ידו. כל השאר הגיע אלינו דרך תלמידיו, שכתבו את מה ששמעו מפיו. אלה הספרים העיקריים ששומרים את תורתו:

שער ספר "צוואת הריב"ש", דפוס ה'תקנ"ג

תולדות יעקב יוסף

מן הספרים החסידיים הראשונים, ובו מאות מאמרות של רבו

רבי יעקב יוסף מפולנאה היה המלקט הגדול של תורת הבעל שם טוב. בספריו שיבץ מאות דברים ששמע ממנו, ושוב ושוב כתב "שמעתי ממורי". בלעדיו היו רוב דברי רבו נשכחים.

בן פורת יוסף

ובסופו, איגרת הקודש

ספר נוסף של רבי יעקב יוסף על ספר בראשית, מלא בתורות ששמע מרבו. בסופו נדפסה האיגרת ששלח הבעל שם טוב לגיסו רבי גרשון, שעליה סיפרנו.

כתר שם טוב

ליקוט של דברי הבעש"ט

ליקוט שאסף את דברי הבעל שם טוב מתוך ספרי תלמידיו, ונדפס לראשונה בזולקווא בשנת ה'תקנ"ד. זה אחד הספרים הראשונים שבהם אפשר לקרוא את תורתו מסודרת במקום אחד.

צוואת הריב"ש

הנהגות ישרות בעבודת ה'

ספר קטן של הדרכות בתפילה, בלימוד ובשמחה. למרות שמו, לא נכתב בידי הבעל שם טוב עצמו, ומקורו בבית מדרשו של תלמידו המגיד ממזריטש. ובו למשל: "וזהו כלל גדול בעבודת הבורא ית' שיזהר מעצבות כל מה שיוכל".

שבחי הבעש"ט

הסיפורים על חייו

קובץ סיפורים על הבעל שם טוב ועל תלמידיו, שנדפס בשנת ה'תקע"ה (1815). זה המקור העיקרי לסיפורים על חייו, ובתוכו נשמרו גם כמה ממכתביו.

בעל שם טוב על התורה

האוסף הגדול ביותר

ליקוט גדול לפי סדר פרשות התורה, שיצא לאור בלודז' בשנת ה'תרצ"ח. המלקט אסף בו את דברי הבעל שם טוב מתוך מאתיים ועשרה ספרים.

וגם ספרי שאר תלמידיו ונכדיו מלאים בדבריו: ספרי המגיד ממזריטש, ו"דגל מחנה אפרים" של נכדו רבי משה חיים אפרים מסדילקוב, שלמד תורה מפי סבו. עד היום, כשאומרים בבית המדרש "אמר הבעל שם טוב", הדברים עוברים מפה לאוזן, כמו שהיו בימיו.

מופתים ועדויות

על הבעל שם טוב מסופרים אלפי סיפורים, ורבים מהם עברו מפה לאוזן במשך דורות. כאן נביא רק מעט, ממה שכתוב בספרים הקדומים.

◆ מה שכתב בעצמו

העדות החשובה ביותר היא האיגרת שלו עצמו, שבה סיפר על עליית הנשמה בראש השנה ה'תק"ז. הוא כתב שם שראה "דברים נפלאים במראה מה שלא ראיתי עד הנה מיום עמדי על דעתי", ושהתפלל על עם ישראל בעת שעמדה עליו גזירה.

◆ עדות האור החיים

החיד"א כתב בספרו "שם הגדולים" שבפולין התחילו להדפיס את פירוש "אור החיים" על התורה, משום שהבעל שם טוב "הגיד גדולת נשמת" מחברו, רבי חיים בן עטר. צדיק אחד מגלה את גדולתו של צדיק אחר, שמעולם לא פגש.

◆ תפילה תמימה

בשבחי הבעש"ט מסופר שתלמיד חכם אחד, רבי דוד, ראה אור גדול עומד מעל הבעל שם טוב כמו קשת, ונתעלף מרוב פחד. בבוקר שאל אותו מה ראה. והבעל שם טוב השיב בפשטות שאינו יודע, הוא רק אמר תהלים, ואולי נדבק בה'. מאז נעשה רבי דוד לתלמידו.

הסתלקותו

הבעל שם טוב נסתלק בחג השבועות ה'תק"ך (1760), ביום הראשון של החג, ו' בסיוון. ויש אומרים שנסתלק ביום השני של החג, ז' בסיוון. הוא נקבר בבית הקברות היהודי במז'יבוז', ומעל קברו עומד היום אוהל, שאליו באים יהודים מכל העולם להתפלל.

האווהל מעל ציון הבעל שם טוב בבית הקברות במזיבוזי

ציון רבי ישראל בעל שם טוב הקדוש זיע"א, בתוך האווהל במזיבוזי

ויש משהו נפלא בכך שהסתלק דווקא בחג השבועות, ביום מתן תורה. לפי המסורת, גם דוד המלך נסתלק בחג השבועות. מי שלימד שכל אות בתורה ובתפילה היא עולם שלם, עלה למעלה ביום שבו נתנה התורה לעם ישראל.

ובבית הקברות סביבו נקברו גם מתלמידיו ומבני משפחתו, ובהם נכדו רבי משה חיים אפרים מסדילקוב, בעל "דגל מחנה אפרים". הסבא והנכד, שאת גאוותו עליו הזכיר באיגרת, שוכנים שם יחד.

מה הוא משאיר לנו

הבעל שם טוב לא השאיר ספר. הוא השאיר דרך. הוא לימד שה' נמצא בכל מקום, שהשמחה פותחת שערים שהעצבות סוגרת, ושכל יהודי, גם הפשוט ביותר, הוא חלק מן השכינה.

הוא לימד שגם מי שאינו יודע הרבה יכול להתקרב אל ה' בתפילה תמימה, ושגם מי שיודע הרבה צריך לב פשוט. והוא לימד אותנו לבכות מגעגועים על חבר, ולשלוח לעניים גם כשאינ.

ומי ששישים היום לב לאהוב יהודי אחד שקשה לו לאהוב, ויתפלל תפילה אחת בשמחה, כבר הלך בדרכו.

זכותו של רבי ישראל בעל שם טוב הקדוש זיע"א תגן עלינו ועל כל עם ישראל, ויפוצו מעיינותיו חוצה, ונזכה לגאולה השלמה במהרה בימינו, אמן.

מקורות

איגרת הבעש"ט לרבי גרשון מקיטוב, בסוף ספר בן פורת יוסף; איגרת הבעש"ט לרבי יעקב יוסף מפולנאה, בתוך שבחי הבעש"ט; שבחי הבעש"ט; כתר שם טוב; צוואת הריב"ש; תולדות יעקב יוסף; שם הגדולים לחיד"א, מערכת ספרים, אות א (אור החיים).

קרדיט תמונות: מבצר מז'בוז' על נהר הבוג, צילום Kiyanka, ברישיון CC BY-SA 4.0; ציון הבעל שם טוב בתוך האוהל, צילום Kminfo, ברישיון CC BY-SA 4.0; האוהל במז'בוז', צילום Eliyahu (Eli), נחלת הכלל; בית המדרש של הבעל שם טוב בצילום ישן, מאוסף הספרייה הלאומית, נחלת הכלל; שער צוואת הריב"ש, נחלת הכלל. כולן דרך Wikimedia Commons.

המימד הנוסף • הרב יוסף ביטון שליט"א

050-590-1349 • ravbiton.com • לפנייה מכובדת ולשותפות בהפצת תורת הקבלה